

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het jaar waarin zo veel groten herdacht worden: Freud, Mozart en Rembrandt, is met deze NPI-studiemiddag, door de speciale aandacht voor het tot stand komen van nieuwe vormen van betrokkenheid tussen behandelaar en patiënt, vernieuwend en inspirerend begonnen!

Literatuur

STERN, D.N. (2004). *The present moment in psychotherapy and every day life*. New York / Londen: W.W. Norton & Company.

Transformaties aan de voet van de Akropolis

Verslag van

Negentiende conferentie van de European Psychoanalytical Federation
[Athene, 6-9 april 2006]

MARC HEBBRECHT

Zoals ik in vorige jaren reeds schreef — het is nu voor de vijfde keer dat ik aan dit congres deelneem; de vorige vonden plaats in Vilamoura, Helsinki, Sorrento en Praag — is het bijzondere van het EPF-congres dat je gedurende meerdere dagen in kleine groepen van acht tot twintig deelnemers samenwerkt met internationaal gerenommeerde psychoanalytici. Op die manier komt een actief en interactief denkproces tot stand en krijg je als deelnemer het gevoel dat je zelf iets bijdraagt en uit deze ervaring leert. Dit jaar was het congres gewijd aan psychische transformaties in het psychoanalytische proces. Onvermijdelijk werd uitvoerig ingegaan op de visie van Bion op psychische transformaties zoals deze in zijn moeilijke boek *Transformations*, uit 1965, worden beschreven. Omdat niet elke lezer vertrouwd is met deze concepten zal ik ze kort verduidelijken. Algemeen verwijst het concept 'transformatie' naar een reeks ver-

anderingen waarbij een groep elementen van het ene stadium overgaat in het volgende. Het geheel van de transformatie, dat wordt voorgesteld met T, omvat het proces van transformatie ($=T\alpha$) en het eindproduct van de transformatie ($=T\beta$). Bion onderscheidt bijvoorbeeld 'rigid motion'-transformaties en leende dit concept van de projectieve meetkunde. De neurotische overdracht is hiervan een voorbeeld: infantiele objectrelaties worden gereactiveerd en gereproduceerd in de analytische situatie. Het geprojecteerde beeld is vrijwel identiek aan het oorspronkelijke. De transformatie is vergelijkbaar met de projectie van een dia op een effen oppervlak. 'Projectieve transformaties' daarentegen, zijn typisch voor de psychose. Er wordt gebruikgemaakt van splitsing en van projectieve identificatie, waardoor een indruk van fragmentatie, versplintering en verstrooiing wordt gewekt. Het is alsof men een foto met behulp van een lichtbron zou projecteren op een schuin of oneffen oppervlak of zomaar in de ruimte. De deformaties zijn zo immens dat men amper de oorspronkelijke elementen in het eindresultaat kan herkennen. Bij 'transformaties in hallucinose' ervaren sommige psychotische patiënten almacht door hun wensen op een magische wijze te hallucineren. De patiënt die hiervan gebruik maakt, gelooft alleen in de eigen creaties. Dankzij deze capaciteit voelt de patiënt zich onafhankelijk van alles, met uitzondering van datgene wat van hemzelf komt. Hierdoor kan hij gevoelens van rivaliteit, afgunst, begeerte, liefde en haat vermijden. Minder bekend zijn de 'transformaties in hyperbool' waarbij de patiënt gevoelens moet overdrijven opdat ze erkend worden. Dit is bij hysterische patiënten vaak het geval. Bion geeft een voorbeeld van hyperbool wanneer hij zijn 'container-contained'-model beschrijft. Wanneer de moeder de emoties van haar kleine kind niet kan verdragen, zal het kind steeds heftiger schreeuwen.

Transformatie in K houdt volgens Bion verband met het weten van of over iets. Een

transformatie van K (K is kennis in de zin van: kennis op te doen, te bevatten en verder te ontwikkelen) verwijst naar groei in de analyticus en/of in de patiënt. De rationalisatie kan men bijvoorbeeld beschouwen als een vorm van afweer waarbij een transformatie naar K wordt geïnduceerd om een transformatie in O (het *noumenon*, het *Ding an sich*, de ultieme waarheid, de oorsprong, het absolute feit, de godheid, het onkenbare, het oneindige, het onbewuste continue worden) te vermijden. Transformatie van O naar K kan enkel worden bereikt wanneer de psychoanalyticus zich vrij maakt van herinnering en van verlangen. *Transformatie in O* is niet eenvoudig voor te stellen. Omdat O onkenbaar is, zijn alle kwaliteiten die aan O toegeschreven worden of alle verbindingen die met O aangegaan worden, in wezen transformaties van O. Vooral de paper van Ruth Malcolm, die voorgelezen werd door Cathy Bronstein, gaf een helder beeld van de transformatietheorie van Bion. Tijdens het hele congres werden de psychische transformaties, zoals beschreven door Bion, met klinische vignetten geïllustreerd. De beeldrijke verhalen van Ferro waren in dit opzicht meesterlijk. De voorzitter van onze Belgische Vereniging, mevrouw Minazio, zat een ochtend-sessie voor waar Riolo, Schmid-Kitsikis en Vergopoulo met elkaar debatteerden over Bions transformatietheorie. Er werd onder andere uitvoerig ingegaan op het droommodel van Bion. Het droomproces faalt weliswaar bij de psychoticus maar toch grijpt er een transformatieactiviteit plaats waarbij gebeurtenissen als droommateriaal behandeld worden. De functie van de droom is het samenbrengen en synthetiseren van psychische activiteit die als gevolg van een driftexplosie gefragmenteerd werd. Schmid-Kitsikis gaf een bioniaanse interpretatie van het geval Schreber van Freud. Riolo toonde ons waar het concept 'transformatie' op de verschillende plaatsen in het oeuvre van Freud opduikt ('Affektverwandlungen', 'Umwandlungs-

prozessen', 'Traumarbeit'). Bion heeft de visie van Freud uitgebreid; dromen bieden niet alleen een bijzondere toegang tot de psychische realiteit maar ze vervullen een belangrijke rol bij het voortbrengen en transformeren van psychische realiteit. Herhaaldelijk werd verwezen naar de relaties tussen de niet-psychotische en psychotische delen van de persoonlijkheid. Enerzijds is er een deel dat conflict en frustratie kan verdragen, wil leren uit ervaring en plezier beleeft aan symbolische transformaties. Het andere deel verdraagt niet dat bevrediging uitblijft en verdraagt ook niet het bestaan van objecten die onafhankelijk zijn van het zelf. Dit andere, psychotische deel is gericht op het evacueren van frustratie en construeert een interne en externe realiteit die hierop gericht is. Er zijn drie bijzondere momenten in het congres die ik even wil noemen. Zoals vorige jaren nam ik deel aan de 'Working party of comparative clinical methods' (het interviewmodel van David Tuckett), een tweedaagse workshop waar een befaamd psychoanalyticus enkele sessies uit een psychoanalyse voorstelt. De groepsleden vormen zich aan de hand van een 'grid' een beeld over de impliciete visies van de psychoanalyticus en welke transformatietheorie deze hanteert. Deze methode is niet alleen een uitstekende oefening in empathie (nu gaan we eens niet zeggen wat wij over het klinisch materiaal denken maar ons afvragen hoe de analyticus in de sessie psychisch functioneert!) maar ook een beproeving van ons analytische narcisme. Met deze methode kan je de competentie van een analyticus goed beoordelen. Niet verwonderlijk dat deze methode bij een aantal analytici weerstand en ongerustheid wekt. Het tweede bijzondere moment was de sessie waarbij fragmenten uit films van de Griekse regisseur Angelopoulos werden vertoond. Angelopoulos werd geïnterviewd. Nadat hij zijn terughoudendheid en zijn wantrouwen tegenover de ganse schare analytici had overwonnen, bracht

hij een verhaal over de trauma's die hij als kind had meegemaakt, op een manier die de gehele zaal emotioneel diep beroerde. Ik voelde koude rillingen, de vrouwelijke collega naast me weende. Ik wil de lezer aanmoedigen om de films van deze grote kunstenaar te gaan zien en zich in zijn autobiografie te verdiepen.

Ten slotte was er het debat tussen het monument van de Parijse psychosomatische school, namelijk De M'Uzan (vijfentachtig jaar! Hij lijkt niet ouder dan zeventig — «Une psychanalyse, ça se conserve bien n'est-ce pas?») en ons hedendaagse idool: Ferro. Er werd een pittig intellectueel steekspel opgevoerd; de oude haan heeft niet veel van zijn pluimen verloren! In zijn *Invite à la fréquentation des ombres* presenteert De M'Uzan zijn visie op de essentie van de analytische kuur: «Déranger le sujet pour induire une inquiétude permanente» (de rust van het subject verstoren om een permanente ongerustheid te wekken) is een uitspraak die me zal bijblijven. Ook zijn concept van de chimaera, dat verwantschap vertoont met de «intersubjectieve analytische derde» van Ogden, is het onthouden waard. Zowel De M'Uzan als Ferro is voorstander van het gebruik van metaforen. De M'Uzan stelt vooral het driftmatige en de formele regressie op de eerste plaats; hij heeft moeite met Ferro's visie op narratieve transformaties.

Dit verslag kan onmogelijk weergeven wat zich in meer dan honderd sessies heeft afgespeeld. Maar ik heb wel gemerkt hoezeer de huidige psychoanalyse aan bionisering onderhevig is; ook dat nieuwe ontwikkelingen zich nu vooral in Parijs, Italië en Zwitserland afspelen en minder in Londen. Het is ooit anders geweest.

Zien we elkaar terug in Barcelona van 29 maart tot 1 april 2007?

Listening from your first name, speaking from your last name

Verslag van

A day with Prof. Dr. Salman Akhtar
— different approaches to the
treatment of personality disorders
[Kortenbergh, 9 mei 2006]

JENS DE VLEMINCK

De tweede van een reeks studiedagen, georganiseerd door de dienst Klinische Psychotherapie voor Persoonlijkheidsmoeilijkheden (KLIPP) van het Universitair Centrum Sint-Jozef te Kortenbergh, beloofde een voltreffer te worden. Meer dan honderd aanwezigen kwamen — zelfs uit Nederland — naar Kortenbergh afgezakt om er één dag lang kennis te maken met de theoretische opvattingen en klinische vaardigheden van de Indiaas-Amerikaanse Salman Akhtar. Enkele dagen nadat hij in Nederland het Freudfestival opende, was deze toonaangevende *teaching and training analyst* (Philadelphia Psychoanalytic Institute) voor het eerst te gast in België.

Akhtar had er duidelijk zin in en brak, grappend, meteen het ijs. Bion parafraserend, luidde zijn reactie op de inleiding door Rudi Vermote (KLIPP-diensthofd): «After that nice introduction, I can't wait to hear myself.» Meteen was de toon gezet voor de eerste lezing waarin hij aan de hand van een klinisch voorbeeld de twee contrasterende therapeutische benaderingen, namelijk de «klassieke» freudiaanse en de «romantische» ferencziaanse, voorstelde om ze vervolgens op een synthetische manier therapeutisch samen te brengen (Akhtar 1992, 2005). Deze tegenstelling tussen de «sceptische» richting, met als focus «sickness in health», en de «welwillende» houding die op zoek is naar «health in sickness», werd gepresenteerd als een geanimeerd verhaal vol